

Отримано: 9.11.2020 р.

Прорецензовано: 20.11.2020 р.

Прийнято до друку: 26.11.2020 р.

e-mail: mykola@esu.com.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2020-31-142-150

Железняк М. Потенціал «Енциклопедії Сучасної України» в модернізації освітнього простору держави. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2020. Вип. 31. С. 142–150.

УДК 031+930.2(477)
ORCID: 0000-0002-8290-6345*Микола Железняк*

ПОТЕНЦІАЛ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ» В МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ

Розуміння енциклопедичного видання як надійного контенту достовірного знання поглиблюється необхідністю в сучасному світі застосування цього важливого джерела інформації в навчальному процесі. Реформування освітньої галузі, виклики гібридної війни, нагромадження інформації, часто фейкової, актуалізували значення академічних енциклопедій та потребу їх модернізації – створення онлайн-версій як зручного дидактичного засобу. Порушені питання висвітлено на прикладі електронної «Енциклопедії Сучасної України».

Ключові слова: «Енциклопедія Сучасної України», електронні енциклопедії, освітня реформа, дидактичні засоби.

Mykola Zhelezniak

CAPABILITY OF THE ENCYCLOPEDIA OF MODERN UKRAINE IN PROGRESS OF THE NATIONAL EDUCATION AREA

Reforming of education requires updating its content and methodological components, including didactic toolkits. In a broad sense, the proposed study is concerned with the design and implementation of a wide range of educational tools in the educational process. In a narrow sense, it identifies the opportunities and prospects of using encyclopedic online resources as a didactic toolkit. These issues are covered on the example of the e-version of The Encyclopedia of Modern Ukraine. The idea of using electronic encyclopedias in the educational process is not new. Researchers suggest that thematic encyclopedias are very important in the teaching of certain subjects. The introduction of encyclopedias into teaching is a contemporary trend initiated by the publishers of the world's largest encyclopedias. For example, the popular Encyclopedia Britannica has recently become available in three online versions: for primary school students (Britannica Kids), middle school students (Britannica Students), and high school students (Britannica Scholars).

This study demonstrates that the Encyclopedia of Modern Ukraine a) can be a platform for providing encyclopedic knowledge in a subject; b) can be a didactic tool that increases the effectiveness of learning; c) can be used as a source of information for in-depth study of topics in various subjects. Thus, electronic encyclopedias (in particular the online-version of the Encyclopedia of Modern Ukraine) provide significant opportunities for successful study of educational material, focusing on the most important aspects of educational topics and creating conditions for systematization and generalization of information, as well as actively involving students in self-study, arousing their interest in learning and generally increasing their motivation.

Key words: *The Encyclopedia of Modern Ukraine, online encyclopedias, educational reform, didactic toolkits.*

В епоху інформаційних технологій економічний стан держави безпосередньо залежить від рівня якості освіти та розвитку науки й культури. Давно стало аксіомою, що наука є визначальним чинником прискореного розвитку суспільства, зокрема й освітньої системи. На думку багатьох філософів, ХХ століття було епохою науки, а ХХІ століття буде ерою освіти. Суспільство в багатьох країнах обрало сучасні новітні технології як дієвий засіб не лише економічного розвитку, а й соціальних змін, що, як відомо, взаємопов'язані: немає розвиненої економіки без високого рівня розвитку культури, і навпаки. Нині такі країни називають «суспільствами знань», підкреслюючи цим провідну роль освіти й науки в сучасному світі [27, с. 7]. Нагромадження знання визначає загалом увесь хід історії людства. Визначні діячі України завжди розуміли вагу національної науки й національної

освіти. Згадаймо Шевченкове «Учітесь, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь»; про це ж писав М. Грушевський, обстоюючи право українців на власний університет у Львові – див.: [19, с. 60]. На розвиток української науки й освіти була спрямована діяльність НТШ. Одним із перших актів Української держави у 1918 році було створення Національної академії наук України.

Акумулявання, поширення й використання знань – це головне призначення будь-якої енциклопедії, а в сучасних реаліях вона ще й має сприяти «швидкому доступу суспільства до необхідної інформації» [13, с. 404]. Недаремно першу універсальну українську енциклопедію – «Українську загальну енциклопедію» – названо «Книгою знань». В. Сімович характеризував її як універсальну працю, що ввібрала в себе «інтелект і ментальність української національної еліти» [10, с. 39]. Така оцінка енциклопедії не є чимось винятковим. Фактично в той же час, виступаючи 1930 року на засіданні редакційного бюро «Української радянської енциклопедії» з промовою «УРЕ – то наша пролетарська зброя», М. Скрипник казав: «Треба зробити цю енциклопедію знаряддям обслуговування цілої культури нашої, зробити її бойовою марксистською зброєю в усіх галузях, у тім і в справі україніки» [4, с. 5]. Енциклопедичні видання – не лише надійне джерело об'єктивної наукової інформації, а й дієвий засіб формування сучасного інтелектуала, а саме він, як відомо, визначає й визначатиме хід історії сучасної цивілізації. Звідси неабияка актуальність поставленої в статті проблеми.

Нині питання розвитку освіти, науки, культури активно порушують не лише в Україні. Вони є на порядку денному всього європейського простору. Про це свідчить аналітична праця «Зміцнення європейської ідентичності через освіту та культуру» (Strengthening European Identity through Education and Culture), що є зверненням Європейської комісії до Європейського парламенту (Гетеборг, 17 жовтня, 2017). У ній наголошено, що освіта – це та сфера, що в сучасних умовах відіграє найбільшу роль в імплементації фундаментальних демократичних цінностей, а тому потребує вдосконалення, модифікації відповідно до викликів сьогодення. Серед нагальних проблем європейські фахівці вбачають необхідність збереження національних цінностей і самобутностей європейських народів та обміну цією інформацією між ними, а серед пріоритетних завдань – забезпечення якомога ширшого доступу населення до якісної освіти в кожній країні [36]. В іншому документі, підготовленому за матеріалами Конференції міністрів освіти країн Болонського процесу (Париж, 24–25 травня, 2018), акцентовано увагу на ролі використання цифрових технологій в освітньому процесі, на необхідності розвивати цифрові навички та компетенції, удосконалювати аналіз даних, освітні дослідження й прогнозування, забезпечити надання відкритої цифрової освіти [33]. Питання саме цифрової освіти неабияк актуалізувалися в 2020 році у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції: в Україні та багатьох країнах світу вдалися до надзвичайних заходів – загальнодержавних карантинів, унаслідок яких населення опинилося в ситуації дистанційної активності, коли навчання, робота, повсякденне спілкування відбуваються з допомогою інформаційних технологій.

Загалом порушене питання є актуальним і з огляду на процеси реформування освітньої сфери України згідно з європейським вектором розвитку держави, основні шляхи якого для середньої школи представлені в документі під назвою «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи» (схвалено МОН 27.10.2016). У розділі, де обґрунтовується необхідність змін, зазначено: «Спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання. Матеріал підручників затеоретизований, переобтяжений другорядним фактологічним матеріалом. ... Учителі використовують переважно застарілі дидактичні засоби» [20, с. 4].

Варто акцентувати увагу на ще одному виклику сьогодення, про який згадував на Міжнародній конференції «Современная энциклопедистика: вызовы и перспективы» (Москва, 2013) академік Ю. Осипов: «Нові інформаційні технології принципово змінили способи міжособистісного спілкування, розширивши його сферу до загальнопланетарного рівня. Тепер кожен із багатьох сотен користувачів Інтернету може бути не лише споживачем інформації, а її джерелом для багатьох людей. Ця нова в житті людства якість міжособистісного спілкування породила й нові технології, насамперед, соціальні мережі, і нову технологію створення інформаційних баз – я маю на увазі технологію crowdsourcing (краудсорсінг), коли в створенні бази даних бере участь необмежена кількість джерел з непідтверженою кваліфікацією й підчас сумнівним знанням. Така, наприклад, технологія дуже популярної Вікіпедії. Внаслідок девальвується одна з головних якостей наукового знання – його достовірність. Руйнівність отримання помилкового знання, що видається за достовірне, для окремої людини та суспільства в цілому полягає не лише в тому, що це знання не відповідає дійсності, і таким чином, людина вводиться в оману, але й дає можливість маніпулювання окремими людьми та цілими

спільнотами» (перекл. – авт.) [21, с. 6]. Проблема фейкової інформації – це одна з найважливіших проблем сьогодення, зокрема й в енциклопедичній сфері (докладніше див.: [16]). В Україні її особливо гостро відчуваємо з огляду на гібридну війну, яку розв'язала Російська Федерація в 2014 році. Не лише військове втручання, загарбання українських територій, а й щоденна інформаційна інтервенція триває понад 6 років. Звісно, це вимагає особливо прискіпливого погляду на цю складову національної безпеки.

Мета нашого дослідження – схарактеризувати на прикладі онлайн-версії національної «Енциклопедії Сучасної України» [12] (далі – ЕСУ) потенціал енциклопедій (передусім електронних, доступних в мережі Інтернет) як важливого навчального засобу, який треба активно використовувати в освітньому процесі. Маємо на увазі як середню, так і вищу школу, а також освіту для дорослих – див. [2]. Як влучно зауважив В. Щербінскіс, нині чудовий час для енциклопедій, щоб продемонструвати свою суспільну користь [35].

Незважаючи на те, що енциклопедії досі не знаходять системної практики їхнього використання в освітньому процесі, сам характер цього типу видань (паперових / електронних) є апіорі навчальним. «Енциклопедія, як відомо, є одним із різновидів пояснювальних словників. Грецький етимон слова енциклопедія *ἐγκύκλιος παιδεία* в буквальному перекладі означає «циклічне навчання, виховання; цикл, коло знань», а отже, вказує на такі засадничі ознаки цього роду видань, як: 1) системність уміщених у них знань та 2) їхній навчальний, виховний, просвітницький характер» [17, с. 49]. Згадаймо, що одна із соціальних функцій будь-якого словника, передусім енциклопедичного, – інформаційна, тобто та, що «через тлумачення слів і наукові дефініції понять долучає читачів до здобутків людства» [1, с. 631]. Важливість використання електронних енциклопедичних ресурсів в освітньому процесі аргументуємо такими трьома тезами.

1. Нині процес навчання, окрім комунікації з педагогом, який має певні компетенції, містить низку технічних і технологічних компонентів. Глобалізація, формування суспільства знань істотно змінюють сутність освіти, зокрема й засоби та інструменти навчання. З огляду на необхідність інформатизації, технологізації освіти як одного з напрямів її реформи та зважаючи на сучасний активний розвиток електронної енциклопедистики, застосування в освітньому процесі онлайн-енциклопедій цілком відповідає вимогам освітнього реформування. Наприклад, базову середню освіту спрямовано на здобуття учнями систематизованих знань про природу, людину, суспільство, культуру тощо, із забезпеченням, серед іншого, інтелектуального розвитку особистості. Тож в цьому сенсі важливим є вміння педагогів спиратися на цікавий матеріал національних енциклопедій. Такі джерела інформації формують вміння не лише засвоювати знання, а й самостійно їх шукати і знаходити, що відповідає сучасним тенденціям світового навчального процесу. Вища освіта надає фахові (професійні) знання, вміння й практичні навички з відповідних галузей знань. Отже, відкриваються можливості для залучення до освітнього процесу більш спеціалізованих онлайн-енциклопедій.

2. «Сучасна освіта – багатокомпонентна. Вона передбачає не лише отримання знань, а й оволодіння способами практичної діяльності, набуття творчого досвіду, ціннісних орієнтирів особистості» [3, с. 5]. Національні онлайн-енциклопедії є передусім джерелом знань про національну духовну й матеріальну культуру, мову, літературу, історичні надбання народу, тому й мають великий потенціал виховувати ціннісні орієнтири особистості: «Окрім інформування суспільства про людський науковий, культурний, мистецький, літературний, політичний, спортивний потенціал української нації, ще одним завданням відповідного контенту є виховання почуття гордості за свій народ, його культуру, історію, внесок українців у світову цивілізацію» [14, с. 9].

3. Якісна освіта – це не тільки сума засвоєних знань. У сучасному світі, у якому інформація має властивість оновлюватися значно швидше, ніж змінюються покоління людей, навчальний процес має бути орієнтованим на формування в особистості медійної (інформаційної) компетенції, навичок фактчекінгу, що полягають в уміннях самостійно отримувати, перевіряти, опрацьовувати, засвоювати фактологічні знання та ефективно їх використовувати. Сучасна людина перебуває в непростих умовах у зв'язку з перенасиченням інформаційного середовища, поширенням дезінформації тощо. Це загострює проблему надійних джерел інформації. Якщо говорити про загальні знання, зокрема національного характеру, що відтворюють особливості народу, його здобутки й досягнення, історичні процеси й персоналії, то, як справедливо зазначають європейські дослідники [28, с. 6], національні енциклопедії є джерелом надійної інформації рідною мовою, вони позбавлені політичних маніпуляцій, спекуляцій та інших явищ, пов'язаних із введенням в оману індивідуальної чи суспільної думки.

«ЕСУ як проект, який збирає й поширює в суспільстві достовірні україноцентричні знання, особливо важливий сьогодні – в часи інформаційних війн, коли спотворена, маніпулятивна, неправдива інформація здатна впливати на свідомість людини, змінюючи її політичні, економічні, соціальні й духовні орієнтири. Відтак нині всі заходи, що посилюють вияв української політичної нації, тобто згуртовують, самоорганізують громадян України навколо цінностей українського народу, стратегічних пріоритетів розвитку держави, набувають неабиякого значення для безпеки її суверенітету» [14, с. 9]. З появою перших томів ЕСУ науковці почали розглядати її як «певний взірць, стандарт опрацювання, зокрема біографічних матеріалів як особистостей минулого, так і сучасників» [24, с. 274].

Ідея використання електронних енциклопедій в освітньому процесі не нова. Дослідники обстоюють думку про важливість тематичних енциклопедій під час викладання тих чи інших предметів та зараховують їх разом з низкою інших електронних ресурсів до «засобів віртуальної навчальності» [9, с. 14], «мультимедійних засобів навчання» [22] чи-то узагальнено – до «інформаційно-освітнього середовища» [5]. При цьому нині в науковій літературі предметно висвітлено потенціал електронних енциклопедій для освоєння навчальних знань з інформатики [7], англійської філології [31], історії [29; 34], хореографії [25], музикознавства [8] тощо. Існує чимало праць, присвячених залученню «Вікіпедії» до освітнього процесу, в одній з яких (див.: [32]) з'ясовано, що онлайн-енциклопедія за умови її активного застосування в той чи інший спосіб здатна покращувати успішність студентів.

Розуміючи цінність енциклопедичних знань для освітнього процесу, творці популярної в англійськомовному світі енциклопедії «Британіка» розширили її онлайн-версію, створивши три варіанти енциклопедії: 1) для школярів початкових класів «Britannica Kids», 2) для школярів середніх класів «Britannica Students» та 3) для старшокласників і студентів «Britannica Scholars» [30, с. 170]. Між іншим, компанія «Encyclopædia Britannica, Inc.» провадить різноманітні продукти для навчання, зокрема й дистанційного, – «Britannica School», а також для наукових досліджень – «Britannica Academic».

Електронні джерела, на кшталт онлайн-енциклопедій, – це не лише засіб для навчання в початковій, середній, вищій школі, а й «дидактичний інструмент самовдосконалення педагогів» [26, с. 61]. В. Гульчук і К. Музичук пояснюють: «Оптимізувати процес саморозвитку дозволяють інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Їх стали системно використовувати в усіх видах діяльності освітньої галузі. Можливість самостійно будувати маршрут навчання дозволяє вчителю на власний розсуд вибирати ті засоби навчання, створені на основі ІКТ, та ті інформаційні технології, які він вважає за потрібне. Отримання успішного результату навчання залежить від якісного та ефективного впровадження ІКТ. Освітянам потрібно бути обізнаними у цих питаннях, що на сьогодні є проблемою, яку слід вирішувати» [11, с. 15].

Характеризуючи електронні енциклопедії як дидактичний засіб, викладачі ставлять до них певні вимоги [22, с. 88]:

- гармонійне поєднання змісту, форми й методів викладу;
- логічність, послідовність, доказовість описів;
- структурування повідомлень наукового та прикладного характеру;
- лаконічність і стислість абзаців, розділів;
- відсутність емоційних особистісних оцінок;
- взаємозв'язок текстового й ілюстративного матеріалу.

Низка дослідників у своїх роботах більш розлого окреслюють це коло вимог, яким повинні відповідати електронні енциклопедії, якщо їх укладачі й розробники претендують на активне використання їхнього продукту в навчальному процесі [7, с. 27]:

1. Електронна енциклопедія повинна містити яскраво виражений апарат засвоєння навчального матеріалу. Йдеться про експлікацію різноманітними способами систематизованої навчальної інформації, а також про способи візуального відображення структури наукового знання (схеми, таблиці, діаграми, класифікації, опорні сигнали тощо).

2. Ефективна в освітньому процесі та в самоосвіті електронна енциклопедія – та, що забезпечує можливість відбору, сортування й редагування інформації.

3. Велике значення має бібліографічний апарат в енциклопедичних статтях: важливо, щоб у списку літератури були джерела з гіперпосиланнями, це забезпечить оперативне з'єднання з ними.

4. В електронній енциклопедії може бути організований самостійний вибір об'єктом навчання виду та методу роботи з навчальною інформацією: пасивне сприйняття інформації; цільовий пошук і оброблення необхідної інформації; редагування та перегляд відібраних блоків інформації у формі тематичних презентацій; робота з вбудованими в навчальну енциклопедію «експертними системами»; самоконтроль якості засвоєння інформації (електронне тестування); робота в ігровому блоці енциклопедії тощо.

На підставі цих 4-х критеріїв рівня дидактичності енциклопедій спробуємо схарактеризувати електронну версію «Енциклопедії Сучасної України».

1. У паперовій версії в ЕСУ засвоєнню інформації сприяють таблиці, рисунки, графіки, світлини, малюнки, карти. Ці способи візуального відображення структури наукового знання містить й електронна версія енциклопедії. Для прикладу проілюструємо карти. В ЕСУ обов'язковим атрибутом статей про райони є їх контурні карти з позначенням основних населених пунктів та частин гідросфери. Такі карти не переобтяжені інформацією та слугують зручним засобом візуалізації відповідного шкільного навчального матеріалу з географії. Серед мінусів – карта є статичною, тобто під час масштабування (збільшення / зменшення розміру зображення) вміст карти лишається незмінним.

Однак онлайн-версія ЕСУ містить і технологізований динамічний візуальний контент. Ідеться про фотогалерею у форматі 3-d. У цьому розділі енциклопедії користувачам надано можливість здійснювати віртуальне відвідування своєрідних художніх виставок, що успішно можна використовувати в шкільних предметах культурологічного й мистецького циклів. Загалом візуальний супровід в ЕСУ широкий, адже загалом енциклопедію формують дві основні бази даних – тексти (статті) та ілюстрації (фотогалереї). «Онлайн-енциклопедія складається з п'яти тематичних розділів: “Всесвіт і Земля”, “Людина”, “Суспільство”, “Наука”, “Культура”. Кожний із них містить не лише статті відповідної тематики, а й ілюстративний матеріал до них, який відображається як у статті, так і окремо – в “Галереях” сайту. Розроблена система пошуку дозволяє швидко знайти потрібний матеріал та ілюстрації» [18, с. 154].

2. Онлайн-версія ЕСУ наділена можливостями, що забезпечують процеси відбору й сортування інформації. По-перше, як уже вище зауважено, тематично енциклопедію поділено на розділи для зручності пошуку інформації. По-друге, в інтерфейсі сайту передбачено пошукову систему, яка, щоправда, функціонує за принципом сортування матеріалу: після введення в необхідне поле пошукового запиту необхідно обрати літеру, згідно з якою матеріал буде відібрано під час пошукових операцій. Для підвищення ефективності пошуку інформації використано навігацію «bread crumbtrails». Це допоміжний механізм, призначений надавати користувачеві можливість відстежувати своє місцезнаходження на сайті.

Пошукова система в ЕСУ має певну недосконалість – під час віднайдення інформації сайт енциклопедії орієнтується на заголовкові тексти, пропускаючи пошукові слова в тексті статей. Однак для того, щоб охопити весь масив даних енциклопедії, було впроваджено пошуковий інструмент, запропонований системою «Google». Це забезпечує пошук запитів не лише серед реєстрових слів (заголовків), а в будь-яких частинах статті (заголовку, основному тексті, спискові літератури тощо). Таким чином, ЕСУ має дві системи пошуку – власний (материнський) та апікативний (Google-пошук).

Для адміністратора сайту доступна можливість редагувати матеріали енциклопедії.

3. Переважну більшість статей в ЕСУ супроводжує органічно пов'язаний з їхнім змістом бібліографічний апарат (список літератури), одиниці якого розташовано за хронологічним принципом. Якщо статтю присвячено особі, що має творчий доробок (наукові публікації, художні чи образотворчі твори, театральні вистави, фільми тощо), основні її здобутки висвітлено окремим бібліографічним блоком – списком праць чи, відповідно, творів. Їх подано мовою і графікою оригіналу (за незначними винятками, зокрема арабською, китайською, японською) без перекладу українською.

Бібліографічний опис статей ЕСУ містить зазвичай фундаментальні праці, монографії, навчальні посібники та підручники, покажчики, архівні джерела, рідше – атласи, карти, в окремих випадках – статті із наукових збірників і журналів. Водночас бібліографічний апарат не містить таких видань, як енциклопедії та статті, надруковані в них, автореферати дисертацій, тези конференцій.

Для посилення інформаційної складової та пізнавального значення матеріалів у низці статей історичного, географічного та іншого характеру, тематика яких знайшла яскраве втілення у видатних

творах фольклору, літератури та мистецтва, подано стислі довідки про найбільш значні твори світової літератури та мистецтва, тематично пов'язані зі змістом статті. Їх додано до пристатейної бібліографії.

Загалом бібліографічний апарат є важливою складовою частиною енциклопедичної статті в ЕСУ. Основне завдання складеного бібліографічного списку літератури – зорієнтувати читача в базових, важливих джерелах для поглибленого вивчення питання.

Зауважимо, що в ЕСУ відсутня система посилань у межах бібліографічного апарату. Проте ця система (в онлайн-версії енциклопедії її реалізовано гіперпосиланнями) існує в основному тексті статей. Гіпертекст в електронних енциклопедіях, на думку І. Живюк, у своїй основі містить «педагогічний принцип подання матеріалу, забезпечуючи навчальний ефект» [15, с. 7]. Це пов'язано з тим, що гіпертекстові посилання, поєднуючи різні статті воедино, дають змогу доповнювати інформацію, поглиблювати розуміння понять, підштовхувати суб'єктів навчання до самостійного порівняння й осмислення матеріалу.

4. Оскільки домінантним сегментом знання в «Енциклопедії Сучасної України» є біографіка, то проілюструємо потенціал використання енциклопедичного матеріалу в освітньому процесі на прикладі саме біографічних статей, зокрема з огляду на те, що в них реалізовано представлення родинних зв'язків (докладніше – див., напр.: [23]). Для цього скористаймося прийомом, відомим під назвою «кластер» [6, с. 95]. Його створено з метою розвитку вміння структурувати знання, шукати взаємозв'язки між окремими поняттями. Такі вміння систематизувати інформацію актуальні чи не для кожного навчального предмета. Зміст прийому полягає у відшукуванні інформації, що стосується визначеного об'єкта чи суб'єкта, в прирощенні цієї інформації навколо нього (методисти пропонують реалізувати шляхом укладання структурної схеми чи будь-якої іншої інфографіки). Ось як можна реалізувати прийом «кластер» на уроці історії, наприклад, під час вивчення постаті Степана Бандери. Завдання для школярів чи студентів полягає в тому, щоб, користуючись даними енциклопедії, представити графічно родинні зв'язки цього діяча. У статті про нього школяр / студент має віднайти інформацію про те, кому Степан є сином, братом, чоловіком, батьком, після цього – отримати відомості про кожного з них в ЕСУ (занотувати повне прізвище ім'я, по батькові, зафіксувати родинні зв'язки кожного з них), а далі виявлені дані представити в системному вигляді. Як результат відповідної роботи отримуємо такий кластер (Рис. 1):

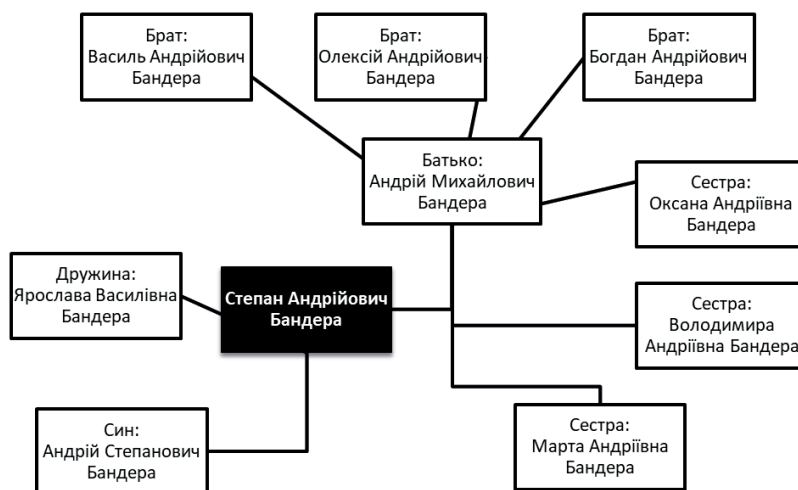

Рис. 1. Схема родоводу С. Бандери на матеріалі статей ЕСУ

Всі згадані вище критерії, яким повинні відповідати електронні енциклопедії з метою використання їх у навчальному процесі, лише певною мірою властиві онлайн-версії ЕСУ, що й не дивно, адже, розробляючи концепцію видання майже 30 років тому, укладачі ЕСУ не могли передбачити такого стрімкого розвитку сучасних інформаційних технологій.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, зазначимо, що онлайн-версія ЕСУ в навчальному процесі може бути платформою для надання енциклопедичних знань з того чи іншого предмета; може слугувати дидактичним інструментом, що підвищує ефективність навчання; та може викорис-

товуватися як джерело інформації для поглибленого ознайомлення з окремою темою того чи іншого предмета.

Отже, електронні енциклопедії, зокрема ЕСУ, надають істотні можливості для успішного засвоєння навчального матеріалу, акцентують увагу на найважливіших аспектах навчальної тематики, створюють умови для систематизації й узагальнення інформації, зрештою, сприяють активному залученню до самостійної роботи, здатної викликати в учнів зацікавлення в навчанні та загалом підвищувати їхню мотивацію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Беларуская мова. Энцыклапедыя. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя, 1994. 655 с.
2. Болтівець С. До питання створення національної довідкової служби енциклопедично-освітнього спрямування. *Енциклопедичний вісник України*. 2019. Вип. 11. С. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.11.3>.
3. Бочаров Б., Воєводіна М. Інформаційні технології в освіті / ХНУМГ ім. О. Бекетова. Харків, 2015. 197 с.
4. Бюлетень Української Радянської енциклопедії. Харків: УРЕ, 1931. № 1. 46 с.
5. Висоцька Л. Створення інформаційно-освітнього середовища в закладах професійної освіти сфери обслуговування. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2018. Вип. 15. С. 116–123. DOI: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.116-123>.
6. Вітюк В. Застосування методичних прийомів розвитку критичного мислення студентів під час вивчення правопису української мови. *Молодь і ринок*. 2020. № 180. С. 93–98. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.195960/>
7. Войтович І.С., Гнедко Н.М. Дидактичні основи використання віртуальної енциклопедії при вивченні фізичних величин – характеристик персональних комп'ютерів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 26–30.
8. Гаврілова Л. Реалізація сучасних вимог до електронних навчальних засобів у мультимедійних підручниках з історії музичного мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10. Ч. 3. С. 29–34.
9. Гнедко Н. Віртуальний музей як новий дидактичний засіб навчання. *Матеріали 7-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформаційні технології в професійній діяльності»* / РВВ РДГУ. Рівне, 2013. С. 13–14.
10. Головацький І. Іван Раковський. 1874–1949: життєписно-бібліографічний нарис. Львів, 2004. 234 с.
11. Гульчук В., Музичук К. Використання інформаційних технологій для підвищення кваліфікації вчителів. *Матеріали 11-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформаційні технології в професійній діяльності»* / РВВ РДГУ. Рівне, 2018. С. 15–16.
12. Енциклопедія Сучасної України: онлайн-версія [електронний ресурс] / гол. редкол.: І. Дзюба, А. Жуковський, М. Железняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2014. URL: <http://esu.com.ua> (дата звернення: 22.09.2020).
13. Жежнич П., Гірняк М. Особливості формування енциклопедії в сучасних умовах розвитку інформаційних технологій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Комп'ютерні науки та інформаційні технології*. 2012. № 732. С. 399–405.
14. Железняк М. «Енциклопедія Сучасної України» у викликах сьогодення. *Енциклопедичний вісник України*. 2019. Вип. 11. С. 7–22. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.11.1>.
15. Живюк І. Використання соціального сервісу Вікі у сучасній освіті. *Теорія та методика управління освітою* [електронне видання]. 2010. Вип. 4. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_4/8.pdf (дата звернення: 11.09.2020).
16. Іщенко О. Про порушення і захист «екології» енциклопедичних знань (огляд звіту Центру досліджень Європейського парламенту про національні онлайн-енциклопедії в країнах Європи). *Енциклопедичний вісник України*. 2018. Вип. 10. С. 19–30. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.10.2>.
17. Карпіловська Є., Зяблюк М. Енциклопедія «Українська мова»: структура та принципи укладання. *Енциклопедичний вісник України*. 2009. Вип. 1. С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.1.7>.
18. Методичні засади створення паперових і електронних енциклопедичних видань: посібник / відп. ред. М. Железняк; Інститут енциклопедичних досліджень. Київ: Академперіодика, 2015. 252 с.
19. Мудрий В. Змагання за українські університети в Галичині. Львів; Нью-Йорк, 1999. 190 с.
20. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Л. Гриневич та ін.; МОН України. Київ, 2016. 36 с.
21. Осипов Ю. Место энциклопедий в современном мире. *Вопросы энциклопедистики*. 2013. Вып. 3. С. 4–8.
22. Павлова Н., Шроль Т. Окремі аспекти підготовки студентів до роботи над мультимедійними проектами. *Матеріали 9-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформаційні технології в професійній діяльності»* / РВВ РДГУ. Рівне, 2015. С. 86–88.
23. Пилипчук Р., Журило Л. Особливості представлення родинних зв'язків в енциклопедичних виданнях. *Енциклопедичний вісник України*. 2014. Вип. 4–5. С. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.4-5.4>.
24. Попык В. Украинский Национальный биографический архив – неотъемлемая часть электронных научно-информационных ресурсов славянского мира. *Українсько-македонський науковий збірник*. Київ, 2006. Вип. 2. С. 272–281.
25. Сердюк Т.І. Мультимедійна електронна енциклопедія у професійній підготовці майбутніх учителів хореографії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Теорія і методика мистецької освіти*. 2010. Вип. 10. С. 82–88.

26. Сисоєва С. Сучасні аспекти професійної підготовки вчителя. *Вісник Національної академії педагогічних наук України. Педагогіка і психологія*. 2005. № 49. С. 60–66.
27. Энциклопедия для школьников и студентов: В 12 т. Т. 1. Информационное общество. XXI век. Минск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2009. 525 с.
28. Bentzen N. Europe's online encyclopaedias. Equal access to knowledge of general interest? / European Parliamentary Research Service. Brussels, 2018. DOI: <http://doi.org/10.2861/375719>.
29. Hrytsenko A. Peculiarities of using information and reference multimedia publications in the process of future history teachers training. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2019. № 98. С. 90–98. DOI: [http://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(98\).2019.90-98](http://doi.org/10.35433/pedagogy.3(98).2019.90-98).
30. Kraus C., Jermen N., Jecić Z. An insight into online encyclopaedias for children and young adults. *Proceedings of the 7th International Conference The Future of Information Sciences. INFUTURE2017: Integrating ICT in Society* (Zagreb, 8-10 November 2017). Zagreb, 2017. P. 167–180.
31. Malykhin O., Aristova N., Kovalchuk V. Investigation into open educational resources for learning english in developing future philologists' instrumental values. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2019. Vol. 3. P. 512–526. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2019vol3.3833>.
32. Meseguer-Artola A., Rodríguez-Ardura I., Ammetler G., Rimbau-Gilabert E. Learning with Wikipedia in Higher Education: Academic Performance and Students' Quality Perception. *Research & Innovation Forum 2019. RIIFORUM 2019. Springer Proceedings in Complexity* / eds. A. Visvizi, M. Lytras. Cham, 2019. P. 117–124. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-30809-4_12.
33. Paris Communique. Ministerial Conference, Paris, May 24–24, 2018. Paris, 2018. 5 p.
34. Peters R. Interaktivitet og historiebevindsthed – den digitale historieformidlings didaktiske potentialer. *K&K – Kultur og Klasse*. 2014. № 117. P. 39–54. DOI: <https://doi.org/10.7146/kok.v42i117.17558>.
35. Sprūde V. Enciklopēdija Latvijā ir valsts atbildība. Saruna ar Valteru Ščerbinski. *Latvijas Avīze*. 2019. October 29. URL: <https://www.la.lv/enciklopedija-latvija-ir-valsts-atbildiba> (Last accessed: 15.09.2020).
36. Strengthening European Identity through Education and Culture. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017*. Strasbourg, 2017. 13 p.

References

1. Belaruskaia mova. Encyklopediia. Minsk: Belaruskaia Encyklopediia, 1994. 655 s.
2. Boltivets S. Do pytannia stvorennia natsionalnoi dovidkovoї sluzhby entsyklopedychno-osvitnoho spriamuvannia. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2019. Vyp. 11. S. 31–39. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.11.3>.
3. Bocharov B., Voievodina M. Informatsiini tekhnologii v osviti / KhNUMH im. O. Beketova. Kharkiv, 2015. 197 s.
4. Biuletен Ukrainskoi Radianskoi entsyklopedii. Kharkiv: URE, 1931. № 1. 46 s.
5. Vysotska L. Stvorennia informatsiino-osvitnoho seredovyshcha v zakladakh profesiinoї osvity sfery obsluhovuvannia. *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika*. 2018. Vyp. 15. S. 116–123. DOI: <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.116-123>.
6. Vitiuk V. Zastosuvannia metodychnykh pryiomiv rozvytku krytychnoho myslennia studentiv pid chas vyvchennia pravopysu ukrainskoi movy. *Molod i rynek*. 2020. № 180. S. 93–98. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.195960>.
7. Voitovych I.S., Hnedko N.M. Dydaktychni osnovy vykorystannia virtualnoi entsyklopedii pry vyvchenni fizychnykh velychyn – kharakterystyk personalnykh kompiuteriv. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity*. 2013. Vyp. 7. S. 26–30.
8. Havrilova L. Realizatsiia suchasnykh vymoh do elektronnykh navchalnykh zasobiv u multymediinykh pidruchnykakh z istorii muzychnoho mystetstva. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. 2014. № 10. Ch. 3. S. 29–34.
9. Hnedko N. Virtualnyi muzei yak novyi dydaktychnyi zasib navchannia. *Materialy 7-yi Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii «Informatsiini tekhnologii v profesiinii diialnosti»* / RVV RDHU. Rivne, 2013. S. 13–14.
10. Holovatskyi I. Ivan Rakovskiy. 1874–1949: zhyttiepysno-bibliohrafichni narys. Lviv, 2004. 234 s.
11. Hulchuk V., Muzychuk K. Vykorystannia informatsiinykh tekhnologii dlia pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv. *Materialy 11-yi Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii «Informatsiini tekhnologii v profesiinii diialnosti»* / RVV RDHU. Rivne, 2018. S. 15–16.
12. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: onlain-versiia / hol. redkol.: I. Dziuba, A. Zhukovskiy, M. Zhelezniak ta in.; Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Kyiv, 2014. URL: <http://esu.com.ua> (Last accessed: 22.09.2020).
13. Zhezhnykh P., Hirniak M. Osoblyvosti formuvannia entsyklopedii v suchasnykh umovakh rozvytku informatsiinykh tekhnologii. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Kompiuterni nauky ta informatsiini tekhnologii*. 2012. № 732. S. 399–405.
14. Zhelezniak M. «Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy» u vyklykakh sohodennia. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2019. Vyp. 11. S. 7–22. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.11.1>.
15. Zhyviuk I. Vykorystannia sotsialnoho servisu Wiki u suchasniї osviti [elektronne vydannia]. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu*. 2010. Vyp. 4. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_4/8.pdf (Last accessed: 11.09.2020).

16. Ishchenko O. Pro porushennia i zakhyt «ekolohii» entsyklopedychnykh znan (ohliad zvituv Tsentru doslidzhen Yevropeiskoho parlamentu pro natsionalni onlain-entsyklopedii v krainakh Yevropy). *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2018. Vyp. 10. S. 19–30. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.10.2>.
17. Karpilovska Ye., Ziabliuk M. Entsyklopediia «Ukrainska mova»: struktura ta pryntsyipy ukladannia. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2009. Vyp. 1. S. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.1.7>.
18. Metodychni zasady stvorennia paperovykh i elektronnykh entsyklopedychnykh vydan: posibnyk / vidp. red. M. Zhelezniak; Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen. Kyiv: Akadempriodyka, 2015. 252 s.
19. Mudryi V. Zmahannia za ukrainski universytety v Halychyni. Lviv; Niu-York, 1999. 190 s.
20. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia sereдниoi shkoly / uporiad. L. Hrynevych ta in.; MON Ukrainy. Kyiv, 2016. 36 s.
21. Osipov Iu. Mesto entciklopedii v sovremennom mire. *Voprosy entciklopedistiki*. 2013. Vyp. 3. S. 4–8.
22. Pavlova N., Shrol T. Okremi aspekty pidhotovky studentiv do roboty nad multymediinymy proektamy. *Materialy 9-yi Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii «Informatsiini tekhnologii v profesiinii diialnosti» / RVV RDHU*. Rivne, 2015. S. 86–88.
23. Pylypchuk R., Zhurylo L. Osoblyvosti predstavlennia rodynnykh zviazkiv v entsyklopedychnykh vydanniakh. *Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy*. 2014. Vyp. 4–5. S. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.4-5.4>.
24. Popyk V. Ukrainskii Natsionalnyi biograficheskii arkhiv – neotemlemaia chast elektronnykh nauchno-informatcionnykh resursov slavianskogo mira. *Ukrainsko-makedonskyi naukovyi zbirnyk*. Kyiv, 2006. Vyp. 2. S. 272–281.
25. Serdiuk T.I. Multymediina elektronna entsyklopediia u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh uchyteliv khoreohrafi. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. Drahomanova. Teoriia i metodyka mystetskoii osvity*. 2010. Vyp. 10. S. 82–88.
26. Sysoieva S. Suchasni aspekty profesiinoi pidhotovky vchytelia. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Pedahohika i psykholohiia*. 2005. № 49. S. 60–66.
27. Entciklopediia dlia shkolnikov i studentov. V 12 t. T. 1. Informatcionnoe obshchestvo. XXI vek. Minsk: Belaruskaia Entciklopediia ime Petrusia Brovki, 2009. 525 s.
28. Bentzen N. Europe's online encyclopaedias. Equal access to knowledge of general interest? / European Parliamentary Research Service. Brussels, 2018. DOI: <http://doi.org/10.2861/375719>.
29. Hrytsenko A. Peculiarities of using information and reference multimedia publications in the process of future history teachers training. *Visnyk zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*. 2019. № 98. S. 90–98. DOI: [http://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(98\).2019.90-98](http://doi.org/10.35433/pedagogy.3(98).2019.90-98).
30. Kraus C., Jermen N., Jecić Z. An insight into online encyclopaedias for children and young adults. *Proceedings of the 7th International Conference The Future of Information Sciences. INFUTURE2017: Integrating ICT in Society* (Zagreb, 8-10 November 2017). Zagreb, 2017. P. 167–180.
31. Malykhin O., Aristova N., Kovalchuk V. Investigation into open educational resources for learning english in developing future philologists' instrumental values. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2019. Vol. 3. P. 512–526. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2019vol3.3833>.
32. Meseguer-Artola A., Rodríguez-Ardura I., Ammetler G., Rimbau-Gilabert E. Learning with Wikipedia in Higher Education: Academic Performance and Students' Quality Perception. *Research & Innovation Forum 2019. RIIFORUM 2019. Springer Proceedings in Complexity / eds. A. Visvizi, M. Lytras*. Cham, 2019. P. 117–124. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-30809-4_12.
33. Paris Communique. Ministerial Conference, Paris, May 24-24, 2018. Paris, 2018. 5 p.
34. Peters R. Interaktivitet og historiebevidsthed – den digitale historieformidlings didaktiske potentialer. *K&K – Kultur og Klasse*. 2014. № 117. P. 39–54. DOI: <https://doi.org/10.7146/kok.v42i117.17558>.
35. Sprūde V. Enciklopēdija Latvijā ir valsts atbildība. Saruna ar Valteru Ščerbinski. *Latvijas Avīze*. 2019. October 29. URL: <https://www.la.lv/enciklopedija-latvija-ir-valsts-atbildiba> (Last accessed: 15.09.2020).
36. Strengthening European Identity through Education and Culture. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017*. Strasbourg, 2017. 13 p.